

Порекло философије

www.pravoslovo.net

Филозофија настаје из тежње за мудрошћу. Тако казује њено изворно грчко име. Код старих Грка је *философос* првобитно био мудар човек који се истицао мишљу и делом (песник, законодавац). Временом ова реч добија одређеније значење. Филозофима се називају људи који су себи поставили циљ да трагају за истином. И што се више уздизала култура старих Грка, што је било више слободе у опредељењу да се трага за истином, то се више ценила делатиост филозофа тј. *философија*. Због пресудног и далекосежног утицаја старих грчких филозофа на европску и светску филозофију, као и на културу уопште, ово име се се очувало до наших дана и употребљава се у целом свету (и код нас као *философија*, јер је дошло из немачке филозофије и немачког језика, а сасвим ретко као *философија*, тј. према свом изворном, грчком кзразу).

У току две и по хиљаде година своје досадашње историје филозофија се непрекидно мењала, како садржајем, тако и својим функцијама, својим односом према осталим врстама духовног стваралаштва (пре свега, према наукама и уметностима) са снагом свога утицаја. Мењала се историјски, као што се мењало друштво, и друштвено и културно искуство. Због тога нема ниједне дефиниције филозофије која би имала опште и обавезно значење и која би могла бити од свију усвојена.

Иако је филозофија старих Грка пресудно утицала на свеукупни развитак филозофије, она није била њено једино извориште. Тежња за мудрошћу, из које настаје филозофија, развијала се и развила и у осталим земљама старог света, у старој Индији, старој Кини, старој Персији (Ирану). Штавише, у тим земљама развиле су се особите културе знатно пре него у старој Грчкој и утицале су, посредно и ограничено, и на културни успон старих Грка. Значајно је да су те културе достигле врхунац у раздобљу између VIII и VI века пре н.е., дакле у време успона и процвата филозофије код старих Грка. Свака од тих култура била је аутохтона, самосвојна. У прошлости, током много столећа, преносила су се с колена на колена, разноврсна и богата митска и верска предања, која су у себи садржавала разноврсне клице мудрости. Према индијским митским и верским предањима, верске химне, зване Веде (спеване у славу богова, сунца, воде и ватре) прихватане су као учења древних мудраца. Слично се збивало и у старој Кини и старој Персији. Лао Це, Конфучије Буда и Заратустра, најзначајнији мудраци у Азији, појавили су се као крајњи домет тога процеса и уврстили се, заједно са својим најразноврснијим следбеницима и ученицима, у филозофију источних (азијских) народа, као њени најзначајнији представници, иако у њиховом учењу нема оне критичности и мисаоне зрелости која филозофију уздиже изнад верских и митских односа према стварности, и која је битно обележје филозофије старих Грка.

У ствари, и код старих Грка рационално (умно) мишљење почело се развијати већ у границама митског односа према свету, а дозревало је тек када су се створили повољни друштвено-историјски услови који омогућују формирање критичког појмовног односа према стварности и према митском мишљењу. У старим источњачким деспотијама, са особитим облицима ропства и кастинских система, мисао се није развила до појмовног односа — остала је прожета митским и верским елементима.

Пример прожимања митског и рационалног мишљења су оних седам мудраца који су били представљени као први весници грчке филозофије. Они су са својом мудрошћу више припадали патријар-алном свету и његовом предању, него градовима и градској култури старе Грчке, али су се све више осамостаљивали према миту и митском мишљењу. Због тога се стари мит задржао само као украс. Кад, на пример стари грчки филозоф Анаксимандар тврди (у VI веку

прс н.е.) да све ствари на свету настају из бескраја и разлучују се у бескрају (apeiron) и да се то збива по правди (правда је у грчкој митологији: Дике), то је у суштини рационална мисао, коју он изражава у митској форми приказавши природну нужност као делатност „правде“. Или, кад Хераклит поставља тврдњу да Сунце неће прекорачити своје мере, јер би га „шчепале“ (вратиле на своје место) Ериније, Правдине помоћнице, у њој је изражена рационална мисао да се Сунце (као и све ствари у природи) креће по мери и да сама нужност збивања (приказана у митским ликовима Еринија) не дозвољава да се та мера наруши.

Тако је и код других грчких филозофа. Тек код Аристотела нестаје поетског сјаја тих митских украса, јер рационалност толико превладава да он критички осмишљава и систематизује све те идеје својих значајних претходника. А та рационалност остаје главно обележје старе грчке и европске филозофије и науке, коју никад није стекла филозофија на истоку, било да је остала, мање или нише, сједињена с религијским и митским начином мишљења (Индија), или, пак, да је била заробљена духом практицизма (Кина). Иако су стари Грци стекли почетна знања од својих претходника са истока (Египћана, Вавилонца, Асираца, Индуса, Феничана), ипак су у филозофији изнад њих, јер су снагом пробуђеног ума знали та знања да облагороде и развију. Постанак света је објашњен именима и изразима грчке митологије, али то објашњење садржи много елемената рационалности. Та рационалност не настаје одједном. Хесиодова Теогонија је и настала као резултат смишљеног насгојања да се систематизује грчка митологија, а то је била сасвим рационална одлука. У границама мита изложена је *космогонија* са елементима из којих су се касније развила прва филозофска учења. Почетак света је Хаос — стање у коме нема ни једне природне ствари. Затим настаје Геја (Земља), мајка свих природних бића. На дну је Тартар, син Геје и Етера. Он је отац дивова. Затим настаје Ерос, првобитни принцип силе, кретања и рађања. Из Хаоса настају Мрак и Ноћ, а из Мрака и Ноћи настају Светлост и Дан. Из Геје настају Небо, Горе и Море.

Прва филозофска учења старих Грка настала су крајем VII и почетком VI века пре наше ере. Поникла су на малоазијским обалама Егејског мора, у грчким колонијама, где је већ раније дошло до укрштања древне егејске цивилизације са цивилизацијама древног истока — Вавилона, Персије и Египта.

Стара Грчка није била у то време јединствена држава, већ мноштво малих државица. Та разрушеност и отвореност према свету (трговина, поморске везе) омогућила је да се развију мале државе, које у светској историји представља, као идеални облик државног уређења, град—држава, градска држава, полис. То је било, у ствари, градско насеље са најближом околином, које се формирало претходним досељавањем. Тако су малоазијску обалу Егејског мора, као и прибрежна острва, колонизовала грчка племена (нарочито јонско племе) већ негде између X и VIII века пре н.е., а у раздобљу велике колонизације, од VIII до VI века пре н.е., грчке државице биле су расуте готово по свим обалама Средоземног и Црног мора. Број становника тих државица био је ограничен, а у привређивању су постепено све већу улогу имали робови. Када се учврстио систем ропства, створили су се услови да се одређени број грађана ослободи сваке врсте физичког рада и посвети државним пословима. Тако се формирао особити систем државе.

У друштву, у коме су робови припадали „ојкономији“, то јест вођењу домаћинства, формирала се предрасуда да је физички рад недостојан „слободних грађана“. Чак је и рад занатлија-уметника (демијурга), а не само рад робова, који се презирао, био мање цењен од политичког деловања, тј. од учешћа у државним пословима и ратним походима, што је била не само привилегија него и једина стварна обавеза „слободних грађана“.

Колико је та предрасуда била јака сведоче, поред осталог, дела Аристотелова. Он је написао да „сви људи, по природи, имају жељу за сазнањем“ и да то „доказује радост коју у њима изазивају сазнања“. Али он није убрајао робове у људе, већ их је сматрао оруђима, која се од обичних, мртвих оруђа, разликују само по томе што говоре. Тако су робови приказани као „оружа која говоре“. А управо „оружа која говоре“, робови, омогућила су „слободним грађанима“

да се баве државним пословима и духовним делатностима, што је Аристотел посебно нагласио, написавши да су се „теоријска знања најпре појавила у земљама у којима су људи имали на претек слободног времена”.

Политички живот најразвијенијих грчких државица био је такав да је не само омогућавао већ и подстицао да се слободно време користи за јавне расправе о државним пословима и, уопште, о свему што је грађане интересовало. Када су се богате грчке трговачке државице-градови на малоазијској обали Егејског мора, међу којима се нарочито истицао Милет, нашле под ударом освајача (у VI. веку пре н.е.), многи грађани из тих државица избегли су на разне странс, па и на Сицилију, и у јужну Италију. Тако су се утицаји првих филозофских учења проширили (нарочито из градова Милета и Ефеса) на све стране, а нарочито у Атину, која је у V. веку пре н.е. у време Периклове владавине, постала интелектуално средиште читаве Јеладе тј. читаве старе Грчке.

Био је то бурни и јединствени историјски процес у коме се формирала античка демократија и у коме се силно развила филозофија. Реч „мудрост” (*sophia*) првобитно је означавала сваку вештину и способност, а од VII века пре н.е. добијала је нови смисао. Она је, пре свега, означавала политичку способност, способност давања мудрих савета, схватања и истицања знања. Наспрам традиционалном угледу „еупатрида” („оних који су од добрих отаца”) истиче се углед мудрих законодаваца. А онда, све више и чешће, углед оних који истражују и знају више од осталих.